

П.М. Скрипчук

Оцінка запровадження екологічної сертифікації продукції на підприємствах України

З використанням засад системного екологічного менеджменту проведена оцінка результатів запровадження екологічної сертифікації в єдиній системі діючих законодавчих і нормативних документів України. Показані актуальність і необхідність запровадження системи екологічної сертифікації сировини, продукції в цілому у сфері природокористування та природоохоронної діяльності.

Ключові слова: екологічна сертифікація, маркування, оцінка продукції, підприємство.

В умовах глобалізації ринків, товарів і послуг керівники організацій, держав змушені звертати увагу на забезпечення відповідного до міжнародних стандартів рівня якості продукції та навколишнього природного середовища (НПС). Процеси гармонізації законодавчо-нормативної бази, безпеки товарів і послуг, охорони НПС знайшли своє відображення у резолюціях генеральної Асамблеї ООН, ЄС, Генеральній угоді з тарифів і торгівлі, стали ще більш актуальними для України у зв'язку із вступом до СОТ та призвели до необхідності підтвердження відповідності (сертифікації) продукції та послуг встановленим до неї вимогам стандартів або інших нормативних документів, перш за все на міжнародному рівні [1, 2, 3].

Актуальність вирішення таких проблем та практична їх значущість для економіки держави також підтверджуються в роботах Галушкіної Т.П., Мельника Л.Г., Кендюхова О.В., Карелова А.М., Синякевича І.М. та інших вчених. Серед цих проблем найменш вивченими, науково обґрунтованими є екологічні стандартизація, сертифікація, маркування в діяльності підприємств, організацій як цілісна система в структурі екологічного менеджменту [1, 2, 4, 5].

Розвиток екологічних стандартизації, сертифікації, маркування потребує оцінки практичних здобутків з метою системного обґрунтування і ліквідації недоліків у їх запровадженні, а в подальшому економічного стимулювання щодо запровадження концептуальних (економічних, політичних, соціальних, екологічних, наукових та організаційних) положень екологічної сертифікації [3].

Метою статті є оцінка результатів запровадження екологічної сертифікації в єдиній системі діючих законодавчо-нормативних документів.

Екологічні стандартизація, сертифікація, маркування є складовими інструментами державної політики України у сфері якості. Тому, поєднуючи досягнення природничих і економічних наук з метою вивчення природно-господарських зв'язків, необхідно використовувати екологічну сертифікацію у сфері природокористування, оскільки вона використовує усі відомі теоретико-методичні доробки у різних галузях знань, а тому є менш суб'єктивною (менше залежить від людського фактора). Зокрема, екологічна сертифікація використовує положення процедури екологічного аудиту щодо

Скрипчук Петро Михайлович, кандидат технічних наук, доцент, докторант кафедри менеджменту Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне.

підприємств, систем менеджменту, продукції та їх сертифікації. Отже, при проведенні екологічної сертифікації спрацьовують принципи: достовірності, неупередженості, науковості, достатності, інформативності тощо.

Із зростанням рівня життя населення, вступом України до СОТ та як результат вільним рухом товарів і послуг (в сучасних умовах не завжди якісних) зростають типи екологічних потреб, стає економічно вигідною екологізація виробництва. Зокрема, розвиток сфер виробництва екологічних товарів, послуг є інновацією і важливий не лише з екологічних міркувань. Вони стають високорентабельною сферою економічної діяльності, формуючи один з найбільш дохідних видів підприємництва та пов'язані з виробництвом, яке є значно поблажливішим до природного середовища, враховує весь «життєвий цикл» продукції та відповідним чином маркований. Так, наприклад, метою екологічної сертифікації земель сільськогосподарського призначення в єдиному комплексі агропромислового виробництва в нашій країні є: участь у міжнародній торгівлі; економічній та науково-технічній співпраці; створення умов для діяльності підприємств на єдиному товарному ринку; забезпечення вибору споживачами якісної продукції; контроль безпеки сировини і продукції; підтвердження сертифікатами показників якості продукції, що рекламуються. При цьому такі системні рішення формують синергетичний ефект, а саме:

- розвиток економіки шляхом сталого розвитку та функціонування (випуск екологічно чистої продукції широкого асортименту супроводжується економічним розвитком сільськогосподарського виробництва, потребою досконалих технологій переробки і збуту, розширенням мереж торгівлі, створенням робочих місць тощо);
- впровадження екологічно безпечних виробництв;
- реалізація екологічних вимог природоохоронного законодавства при веденні господарської діяльності;
- попередження ввезення в країну екологічно шкідливої продукції, відходів, технологій, послуг;
- експорт продукції, в тому числі і сільськогосподарської, через гармонізацію нормативних вимог до якості сировини, продукції та відповідне маркування, в тому числі екологічне, та ін.

При такому виробництві об'єктами екологічної сертифікації повинні стати: підприємства і виробництва (у тому числі сільськогосподарські); продукція агропромислового комплексу та їх технологічні цикли; агротехнічні прийоми вирощування екологічно чистої продукції; сільськогосподарські угіддя, на що діє комплекс розроблених стандартів (наприклад, ГСТУ 46.075–2004 Якість ґрунтів. Сертифікація земель (ґрунтів) сільськогосподарського призначення. Основні положення).

Екологічна сертифікація поширюється на всі галузі економіки, види продукції, процеси та послуги. Укріплення тенденції до сертифікації продукції зумовлене насамперед постійним зростанням обсягів торгівлі, послугами в світі.

Реклама є найдієвішим інструментом щодо привернення уваги до товарів з екологічними характеристиками, інформування споживачів про користь від споживання екологічно безпечної продукції, створення іміджу підприємства як такого, що дбає про стан НПС. Екологічна реклама виконує на ринку економічну та екологічну функції. Поряд з рекламою існують інші численні фактори, що підтверджують актуальність сертифікації продукції та її розвиток до екологічної сертифікації сировини, продукції, послуг та в цілому у сфері природокористування. Зокрема, незручності експортерам створюють вимоги, що базуються на санітарних і екологічних нормах, нормативах безпеки. Так,

наприклад, ЄС посилив для європейських виробників вимоги до виробництва і допуску на ринок матеріалів підвищеного ризику (продукти тваринного походження, що спроможні переносити губчастий енцефаліт). Ці заборони автоматично торкнулися виробників із третіх країн. Крім того, ЄС лишив за собою право визначати на основі географічного ризику, продукція яких країн відповідає його внутрішнім вимогам.

У деяких випадках жорсткі вимоги ЄС є необґрунтованими з наукової, медичної або екологічної точок зору і справляють враження заходів, спрямованих на витіснення з внутрішнього ринку конкурентів. Зокрема, маніпулювання тарифами, як правило, застосовується в торгівлі сільськогосподарською продукцією, особливо зерном. Наприклад, імпорتنі мита на зерно в ЄС визначаються на основі довідкових цін, що, як правило, завищуються. Уряд Японії для захисту внутрішнього ринку від конкуренції застосовує процедури тестування і сертифікації медичних препаратів і харчових добавок. Китай використовує гнучку зовнішньоекономічну політику.

Водночас Україна має більш лібералізовану сферу зовнішньоекономічної діяльності. Для захисту внутрішнього ринку в Україні фактично застосовуються лише традиційні методи тарифного і нетарифного регулювання. В Україні фактично немає репресивних заходів обмеження імпорту, які досить широко застосовуються, наприклад, у США, хоча, як свідчить світова практика, такі заходи в сучасних умовах є необхідними. Урахування досвіду щодо побудови зовнішньоекономічної політики найбільш економічно розвинених країн дає можливість країнам, до яких можна віднести й Україну, сформулювати більш ефективну національну політику зовнішньоекономічних відносин.

Тому відповідно до зростання значення сертифікації в усьому світі неухильно зростає кількість міжнародних, регіональних і національних систем сертифікації, формується, оновлюється і розвивається їх нормативна база, яка створюється під егідою провідних міжнародних організацій із стандартизації ISO (Міжнародної організації зі стандартизації), ІЕС (Міжнародної електротехнічної комісії).

На сьогодні у кожній країні Європи та розвинених країнах світу функціонують та створюються органи, що проводять сертифікацію численних видів продукції за власними правилами, зумовленими національним законодавством, але їх об'єднує спільність принципів оцінювання та доведення відповідності, що стало можливим завдяки загальноприйнятим правилам і рекомендаціям ISO та ІЕС, на яких базується Угода GATT щодо подолання технічних бар'єрів у торгівлі. При цьому фактично завжди враховуються прямо і опосередковано екологічні вимоги до продукції, технологій виготовлення, сировини тощо.

Оцінка ефективності процесу запровадження екологічної сертифікації на ринок на рівні підприємства наведена на рис. 1, аналіз якої підтверджує потенційну спроможність швидкого запровадження положень сертифікації систем менеджменту, сировини, продукції та необхідність подальшого її розвитку в екологічну сертифікацію із системою відповідного екологічного маркування.

Процес запровадження екологічної сертифікації на ринок на рівні підприємства, оцінка її запровадження в економічно розвинених країнах в Україні та оцінка системи формування інформації вимагають тісної співпраці фахівців різногалузевого спрямування, Держспоживстандарту України, Мінприроди України, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства економіки, а також залучення громадських організацій (наприклад, Союзу промисловців і підприємців України, екологічних фондів) та засобів масової інформації і реклами.

П.М. Скрипчук. Оцінка запровадження екологічної сертифікації продукції на підприємствах України

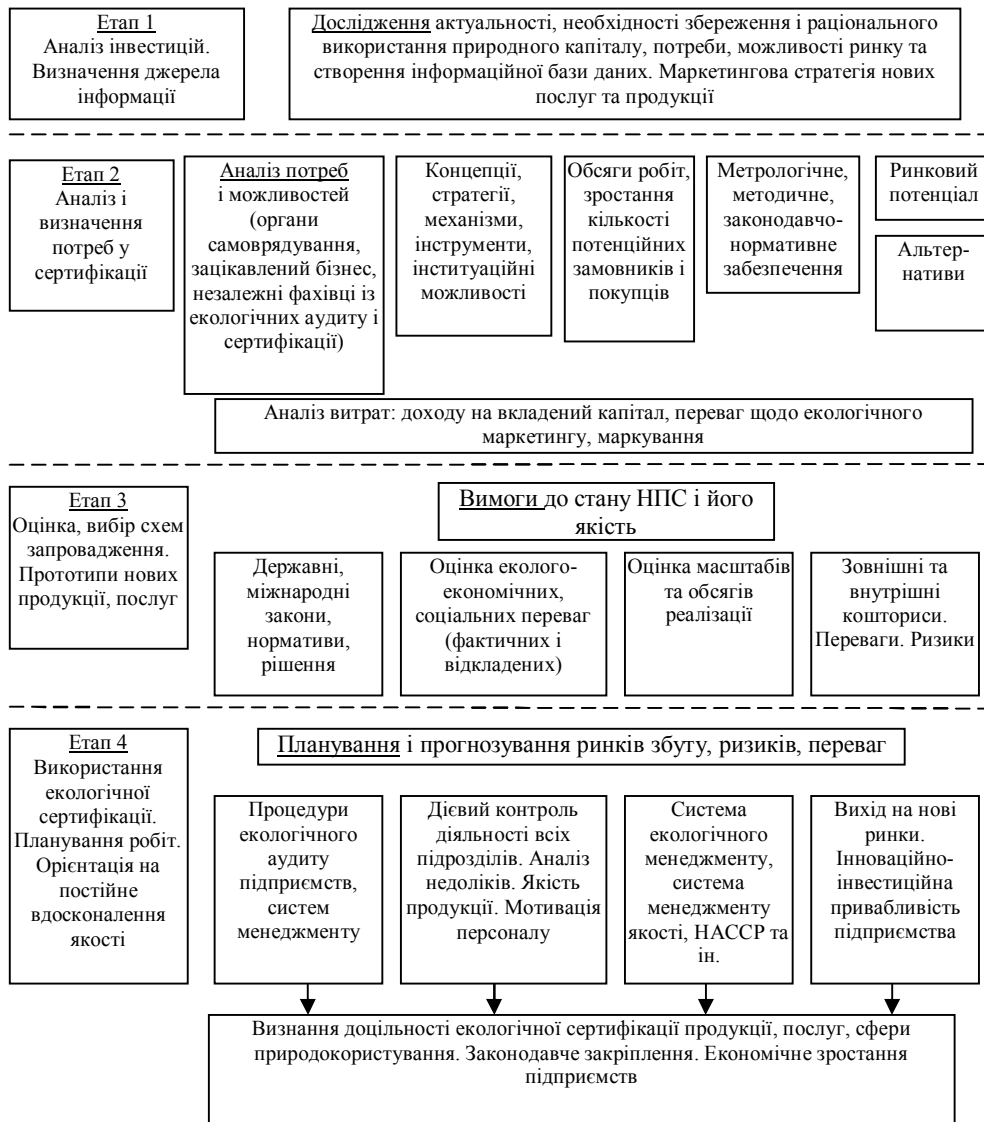

Рис. 1 Процес запровадження екологічної сертифікації на ринок на рівні підприємства

Оцінка запровадження екологічної сертифікації продукції (в тому числі екологічного маркування) в економічно розвинених країнах (в чисельнику) і в Україні (у знаменнику) за 5-бальною шкалою виконана автором із доповненням наукових розробок Ламбен Ж.-Ж., Краснокутської Н.В. і наведена в табл. 1 [6, 7]. Експертна оцінка за економічними, технологічними показниками, привабливістю і конкурентоспроможністю засвідчує відставання України від економічно розвинених

Розділ 3 Економіка підприємства та організація виробництва

Таблиця 1 – Оцінка запровадження екологічної сертифікації продукції (в тому числі екологічного маркування) в економічно розвинених країнах (в чисельнику) і в Україні (у знаменнику) за 5-бальною шкалою

Показники	Оцінка				Бал
	Дуже висока	Висока	Низька	Дуже низька	
1	2	3	4	5	6
Привабливість					
1. Тенденції ринку	Стабільний (5)	Зростаючий (4)	Виникаючий (3)	Розуміння необхідності (2)	4 3
2. Строк розроблення і запровадження послуги (екологічних сертифікації продукції та маркування)	1 рік (5)	2 роки (4)	2-3 роки (3)	Більше 3 років (2)	4 4
3. Швидкість поширення на ринку	Дуже висока (5)	Досить висока (4)	Низька (3)	Дуже низька (1)	4 1
4. Потенціал ринку (екологічно сертифікована і відповідно маркована продукція)	> 50% (5)	(20-50)% (4)	(1-20)% (3)	< 1% (2)	5 2
5. Потенціал ринку (грошовий) (дол. США) [8]	> 1 млрд (5)	1 млрд – 500 млн (4)	500 - 100 млн (3)	< 100 млн (2)	5 2
6. Вимоги покупців, різних верств, держави	Дуже добре задовольняються (5) (0)	Задовольняються добре (4)	Задовольняються погано (3)	Не задовольняються (0)	4 3
7. Ставлення працівника, торгівлі і населення	Захоплене (5)	Позитивне (4)	Нейтральне (3)	Стримане (2)	4 2
8. Доступність ринку	Дуже легка (5)	Легка (4)	Погана (3)	Дуже погана (2)	5 3
9. Екологічне маркування сировини, продукції, послуг	Наявне завжди (5)	Наявне частково, за головною ознакою (4)	Епізодично, не за головною ознакою (3)	Відсутнє взагалі (0)	4 2
Конкурентоспроможність					
1. Привабливість товарів і послуг після сертифікації і маркування для споживачів	Дуже висока (5)	Висока (4)	Середня (3)	Слабка (2)	5 3
2. Відмінні властивості	Ексклюзивність (5)	Значні особливості (4)	Слабкі відмінності (3)	«Як усі» (2)	4 3
3. Рівень конкуренції продукції і послуг	Дуже високий (5)	Високий (4)	Слабкий (3)	Дуже слабкий (1)	5 3

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
4. Відповідність міжнародним стандартам	Відповідає (5)	Відповідають основні чинники (4)	Слабкий зв'язок (3)	Не відповідає (0)	5
					2
5. Ціна екологічно сертифікованої і маркованої продукції у порівнянні з традиційною	Рівна (5)	Вища до 10% (4)	Вища до 30% (3)	Значно вища, до 50% і більше (2)	3
					3
6. Рівень якості	Значно перевищує (5)	Перевищує (4)	Небагато перевищує (3)	Такий самий (2)	5
					4
Технологічні					
1. Витрати на розроблення, реалізацію, сертифікацію і маркування	Такі самі (5)	Перевищують до 20% (4)	Перевищують на (20-50)% (3)	Перевищують більше ніж на 50% (1)	4
					3
2. Імовірність технічного успіху	Дуже висока (5)	Висока (4)	Не висока (3)	Не існує (0)	4
					3
3. Строки розроблення	До 1 року (5)	До 1,5 року (4)	До 2 років (3)	Більше 2 років (2)	4
					3
4. Ринкові тенденції	Стабільні (5)	Зростаючі (4)	Виникаючі (3)	Розуміння необхідності (2)	4
					3
5. Запровадження технологічного ноу-хау	До 1 року (5)	До 1,5 року (4)	До 2 років (3)	Більше 2 років (2)	5
					2
Економічні					
1. Очікувана рентабельність	Дуже висока (5)	Висока (4)	Не висока (3)	Не існує (0)	4
					3
2. Потенційний ризик	Не існує (5)	Не високий (4)	Високий (2)	Дуже високий (0)	4
					1
3. Стійкість позицій фірми на ринку	Дуже висока (5)	Висока (4)	Не висока (3)	Не існує (0)	4
					1
4. Підвищення конкурентного статусу	Дуже висока (5)	Висока (4)	Не висока (3)	Не існує (0)	4
					1
5. Сумісність новації з поточною стратегією фірми та наявність патенту	Дуже висока (5)	Висока (4)	Не висока (3)	Не існує (0)	5
					3

країн світу. Перш за все причиною такого неналежного стану є: нерозуміння сутності екологічної сертифікації законодавчими і виконавчими органами влади, відсутність фінансування наукових розробок, переважання інтересів капіталу перед інтересами держави та громадянського суспільства тощо.

Таким чином, за оцінкою запровадження сертифікації, в тому числі й екологічної, з'ясовано, що вона: сприяє регулюванню якості сировини, в тому числі і для продукції харчування та різноманітних послуг на всіх етапах її життєвого циклу; позитивно відображається на стабілізації стану об'єктів НПС, здоров'ї населення; сприяє збереженню природного капіталу і розвитку інновацій; залученню інвестицій та інших переваг. На рівні підприємства доцільно використовувати організаційно-економічні основи та переваги екологічної сертифікації, наведені в [1, 2, 4, 5].

Тому сутність адміністративного управління, інфраструктура природоохоронної діяльності і природокористування, розроблення інструментів соціальної дії на сьогодні повинна передбачати:

- доповнення й реформування природоохоронного законодавства України, законодавства з підтвердження відповідності, з питань забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, а також нормативну базу в цій сфері;
- розробку закону України «Про екологічну сертифікацію»;
- розробку правових засад обов'язкової і добровільної екологічної сертифікації та визначення переліку продукції (процесів, послуг), які підлягають обов'язковій екологічній сертифікації;
- виконання Розпорядження Кабінету Міністрів України «Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року»;
- організацію громадських слухань із доцільності і переваг запровадження екологічної сертифікації сировини, продукції, об'єктів НПС у цілому у сфері природокористування;
- розробку умов надання ліцензій для приватних осіб і фірм, які проводять екологічну сертифікацію сировини, продукції, об'єктів НПС тощо;
- розробку технічних регламентів (або нормативних документів ДСТУ), що встановлювали б екологічні вимоги, яким повинна відповідати екологічно сертифікована продукція, процеси, послуги, об'єкти НПС та в цілому сфера природокористування;
- розробку порядку проведення робіт з екологічної сертифікації, схем екологічної сертифікації, вдосконалення системи екологічного маркування національним екологічним знаком для маркування продукції, що відповідає екологічним вимогам та правилам і критеріям його застосування;
- створення органів з екологічної сертифікації, випробувально-аналітичних лабораторій (центрів);
- запровадження системи інформування про результати робіт з екологічної сертифікації продукції, процесів, послуг, об'єктів НПС;
- створення системи економічного заохочення виробників для впровадження технологій, виробництв та випуску продукції з належними екологічними характеристиками [8];
- організацію єдиної системи регіонального інформаційного забезпечення і моніторингу;
- зменшення податків на екологічну продукцію;
- створення організаційних структур, які б забезпечували виконання робіт із екологічної сертифікації та інші, наведені в Концепції екологічної сертифікації [3].

На перспективу необхідно досліджувати та розробляти критерії, еколого-економічні інструменти та механізми щодо наукового обґрунтування екологічної сертифікації в різних галузях економіки України.

П.М. Скрипчук. Оцінка запровадження екологічної сертифікації продукції на підприємствах України

1. *Скрипчук П. М.* Социально-экономические основы экологической сертификации в Украине / П. М. Скрипчук // Устойчивое социально-экономическое развитие региона : сб. науч. трудов за материалами междунар. науч.-практ. конф., 16-17 мая 2008 г. – Гродно : ГрГУ, 2008. – Ч. 1. – С. 167–172.
2. *Скрипчук П. М.* Організаційно-економічні основи стимулювання розвитку метрології, стандартизації та сертифікації / П. М. Скрипчук // Економіка і держава. – 2008. – № 10. – С. 43–46.
3. *Скрипчук П. М.* Концептуальні засади екологічної сертифікації в Україні / П. М. Скрипчук // Системи – 2008: метрологія, стандартизація, сертифікація (до 40-річчя створення ДП НДІ «Система») : зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., 30-31 жовтня 2008 р. – Львів : ДП НДІ «Система», 2008. – С. 228–231.
4. *Скрипчук П. М.* Екологічне маркування: інноваційні та організаційні аспекти / П. М. Скрипчук // Міжнародний науковий журнал «Механізм регулювання економіки». – 2007. – № 1 (29). – С. 104–115.
5. *Скрипчук П. М.* Економічні механізми становлення і розвитку екологічної сертифікації / П. М. Скрипчук // Економіка і держава. – 2006. – № 7. – С. 33–34.
6. *Ламбен Ж.-Ж.* Стратегический маркетинг. Европейская перспектива / Ж.-Ж. Ламбен ; пер. с франц. – СПб. : Наука, 1996. – 286 с.
7. *Краснокутська Н. В.* Інноваційний менеджмент : навч. посібник / Н. В. Краснокутська. – К. : КНЕУ, 2003. – 504 с.
8. *Волков О.* Продуктивное использование информации в управлении предприятием / О. Волков // Менеджмент и менеджер. – 2008. – № 7–8. – С. 15–17.

Отримано 17.05.2010 р.

П.М. Скрипчук

Оценка внедрения экологической сертификации продукции на предприятиях Украины

С использованием положений системного экологического менеджмента проведена оценка результатов внедрения экологической сертификации в единой системе действующих законодательных и нормативных документов Украины. Показаны актуальность и необходимость внедрения системы экологической сертификации сырья, продукции в целом в сфере использования и охраны природных ресурсов.

Ключевые слова: экологическая сертификация, маркировка, оценка продукции, предприятие.

P.M. Skripchuk

An estimation of realization of ecological certification of products on the Ukrainian enterprises

With the use of ecological management system it is estimated the results of ecological certification introduction in the single system of operating legislative and normative documents in Ukraine. Actuality and necessity of ecological certification system introduction of raw material and products in the field of the use of natural resources is defined.

Keywords: ecological certification, marking, estimation of products, enterprise.